

Losoncz Miklós: A magyar EU-tagság gazdaságpolitikai kihívásai

Tri-Mester Bt., Tatabánya, 2007, 267 oldal, ISBN: 978 963 9561 15 1

A szerző ezzel a könyvvel gyakorlatilag azonos dolgozata alapján a közelmúltban kapta meg az MTA doktora tudományos fokozatot. Ez a recenzió tehát olyan munkát mutat be az olvasóknak, amelyet az erre legilletékesebb szerv, az MTA, szakmailag kiválónak ítélt meg.

Az 1.1. fejezet pontosan megadja a könyv célját, ami „... az európai uniós tagságból adódó, tágan értelmezett gazdaságpolitikai kihívások azonosítása és az azokra adandó magyar válaszok meghatározása. Középpontjában az Európai Unió gazdaságpolitikai koordinációjának, közös és közösségi politikáinak az elemzése és abból a magyar gazdaságpolitikára vonatkozó következtetések levonása és ajánlások kidolgozása áll. Azt vizsgálja, hogy a közösségi gazdaságpolitikai koordinációban, a közös és közösségi politikák kidolgozásában és végrehajtásában való részvétel hogyan érinti a magyar gazdaságpolitika mozgásterét, milyen hatást gyakorol a magyar gazdaság fejlődésére, milyen az előnyök és hátrányok mérlege. A könyv ... mindenképpen szeretne hozzájárulni a magyar gazdaságpolitika cél-, eszköz- és intézményrendszere tudományos megalapozásához.” (9. o.)

A bevezető rész további fejezeteiben a szerző azt fejt ki, hogy a könyv vezérfonala a *nemzetközi versenyképesség*, mert ennek még változatlan szinten maradása is marginalizálódással, sőt periferezálódással járhat. Figyelemre méltó az Arnold Toynbeera való utalás. Toynbee a világtörténelmet a kihívás és a válasz kategóriáiban látta, és nyilvánvaló, hogy a magyar gazdaság is kihívással áll szemben, amelyre még nem találta meg a megfelelő választ. A könyv célja nyilvánvaló módon a válasz megtalálásának elősegítése. E rész végül a magyar gazdaságpolitika megoldatlan vagy részben megoldott problémáit sorolja fel; ezeket a későbbiekben ismertetjük.

Célszerű már itt tárgyalni a könyv egészének *szemléletmódját*. A szerző mindvégig azt az álláspontot képviseli, hogy az EU-csatlakozás nemcsak elkerülhetetlen történelmi szükségszerűség az ország számára, hanem a stabilitási és növekedési paktum kritériumrendszerének teljesítésével együtt, hasznos is. Ugyanakkor félreérthetetlenül látja és kifejti az ezzel kapcsolatos súlyos problémákat, mind az EU egészének jelenét és jövőjét, mind pedig a kelet-közép-európai országoknak az eurózonához való csatlakozását illetően. E nehézségek tárgyalása tehát semmiképpen sem a csatlakozási törekvések helyességének tagadása, hanem – éppen e nehézségek bemutatása folytán – a problémák megoldásának és ezzel a csatlakozás előmozdításának útja. Ezt már itt ilyen határozottan le kell szögezni.

A 2. rész – a már idézett Toynbee szellemében – a gazdaságpolitikai kihívásokat és követelményeket tekinti át. A 2.1. fejezet az *EU deklarált gazdaságpolitikai célrendszerét* írja le, és két fontos következtetésre jut. Egyrészt ez a célrendszer túldimenzionált, és ezért fennáll az a veszély, hogy a fő célokat nem sikerül elérni. Másrészt ez a célrendszer nincs teljesen összhangban a felzárkózó országok gazdaságpolitikájával szembeni követelményekkel. Az EU-ban a gazdasági egyensúlyon belül az államháztartás egyensúlya kap hangsúlyt, a külső egyensúly (folyó fizetési mérleg) nem szerepel a gazdaságpolitikai célok között, noha a sebezhető, nyitott, kis országokban az egyensúlyviszonyok között kiemelkedő a külső egyensúly szerepe. Ez még hangsúlyozottabbá teszi a versenyképess-

ség fontosságát, és a szerző félreérthetetlenül leírja, sőt részletezi, hogy az egymást követő magyar kormányok nem adták meg a kellő súlyt sem ennek a szempontnak, sem pedig a fejlődés fenntarthatóságának. Ugyanilyen fontos problémának, sőt kihívásnak tekinti a szerző azt is, hogy a nominális konvergencia – vagyis elsősorban az államháztartás egyensúlyára vonatkozó kritériumok teljesítése – kedvező esetben támogathatja a reálkonvergenciát, de ellentmondásba is kerülhet vele. Másik nagy kérdés, hogy a társadalmi-gazdasági kohézió szempontját, tehát a szociális kérdéseket az egymást felváltó és kiegészítő alapszerződéses egyre jobban felértékelték ugyan, de ez a felértékelés csak formális volt, szimbolikusan, a retorika szintjén történt meg, és ez vezetett a alapszerződés francia és holland elutasítására.

Az EU-n belüli gazdaságpolitikai koordináció módszereinek tárgyalása után (2.1. fejezet) a szerző a 2.3. fejezetben a *gazdaságpolitikai tervezés és a fejlesztéspolitika* kérdéseire tér át. Határozottan kimondja, hogy a magyar politikai és gazdasági elit a piacgazdaságba való átmenet óta nem tud mit kezdeni a nemzetgazdasági vagy makrogazdasági tervezéssel. Az ezzel kapcsolatos autonóm jellegű, azaz a döntéshozók helyzetfelismeréséből és helyzetértékeléséből táplálkozó, nem pedig külső kényszerek alapján kezdeményezett kísérletek eddig jórészt eredménytelenek voltak. A pénzügyi szféra irányítási intézményrendszerénél sokkal gyengébb és szétagoltabb a reálszféra irányítására és befolyásolására hivatott intézményrendszer. A jelenlegi feltételek között tehát Magyarországon modernizáció és – a fejlett országok mögötti – felzárkózás gazdasági stratégia nélkül nem lehetséges, az ehhez szükséges társadalmi támogatottság megszerzése, a politikai és a gazdasági racionalitás közötti célkonfliktus elviselhető keretek között tartása pedig politikai és társadalmi konszenzus kialakítását igényli. E fejezet ezt követően a stabilitási és konvergenciaprogramokkal, valamint a rövid távú kiigazítások és a hosszú távú reformok összefüggéseivel foglalkozik.

A 2.4. fejezet hosszasan tárgyalja a *lisszaboni stratégiát*. Ismerteti a Kok- és a Sapiro-jelentést, félreérthetetlenül leírva, hogy a lisszaboni stratégia végrehajtásának eddigi tapasztalatai kedvezőtlenek, és vitatható a koordináció eddig alkalmazott módszerének eredményessége is, ugyanis az információs és kommunikációs technológiát tekintve az Egyesült Államok és Ázsia az európaiaktól gyökeresen eltérő piaci-vállalati környezetben és állami gazdaságpolitikai szerepvállalás mellett került fölénybe az Európai Unióval szemben. Sem ebben a fejezetben, sem a közösségi politikában való magyar részvétellel és a *magyar érdekek érvényesítésével* foglalkozó 2.5. fejezetben nem ad egyértelmű ajánlásokat a szerző, annak ellenére, hogy megállapítja: a tárgyalási pozíció aszimmetriája csökkent, és a magyar kormány mozgásteréje és alkuereje megnőtt. A magyar érdekérvényesítés legnagyobb akadályát abban látja: a véleményezés – idő- és szakemberhiány miatt – formális, és ezért megfontolandó a kormányzati intézmények közösségi jogszabály-előkészítéssel foglalkozó szervezeti egységeinek a megerősítése.

A 2. rész legfontosabb *következtetéseit* a 2.6. fejezet tekinti át. A szerző szerint a közösségi gazdaságpolitikai célkitűzések a gazdasági fejlettség magas szintjén álló országok sajátosságait tükrözik, de ennek ellenére, néhány kivételtől eltekintve, összhangban vannak a magyar gazdaságpolitikai célokkal. Ismételten hangsúlyozza, hogy feltétlenül szükség van fejlesztéspolitika kidolgozására. Ennek létrehozása viszont elképzelhetetlen úgy, hogy ne jöjjön létre konszenzus a főbb politikai pártok és gazdasági szereplők között a fejlesztéspolitika és a gazdaságpolitika hosszú távú prioritásairól, elveiről és célkitűzéseiről. Demokratikus politikai rendszerekben a konszenzus helyettesíti a diktatórikus rendszerekben a felzárkózás szolgálatába állított erőszak-mechanizmusokat. Megfontolandó tehát olyan stratégiai centrum létrehozása, autonóm szervezeti egységként, amelynek a hosszú távú gazdaságpolitikai stratégiák kidolgozása a feladata.

A könyv 3. része a gazdaságpolitika néhány részterületével foglalkozik. A tartalmilag

önálló fejezetnek tekinthető 3.1.1. alfejezet a *szervezeti súlypont képzését*, vagyis tulajdonképpen a kis- és közepes, illetve a nagyvállalatok arányával kapcsolatos politikát tárgyalja. Kiemeli, hogy a közösségi versenyjog általános szabályként tiltja ugyan az állami támogatást, de a kis- és közepes vállalatok helyzetének javítására mégis sok lehetőség van, és ennek a lisszaboni stratégia is nagy jelentőséget tulajdonít. A helyzet leírása után ismét az állapítja meg, hogy nálunk erre vonatkozó stratégia tulajdonképpen nem alakult ki, de a kormány mégis inkább a nagyvállalatokat helyezte előtérbe, itt azonban a gazdasági racionalitás ellentmondásba kerülhet a politikai racionalitással. A probléma megoldására három pilléren alapuló stratégiát javasol. Az első pillér a nagyvállalatok döntő szerepének elismerése, és számukra megfelelő gazdasági környezet megadása; a második pillér a nagy-, illetve a kis- és közepes vállalatok közti vertikális integráció erősítése; a harmadik a kis- és középvállalati szektorra vonatkozó differenciált ösztönzési stratégia. Nem úgy gondolja tehát, hogy itt két ellentétes és egymást kizáró alternatíva között kell választani, hanem a megoldást a kis- és nagyvállalati szektor közötti együttműködés erősítésében látja.

A tartalmilag ugyancsak önálló fejezetnek tekinthető 3.1.2. alfejezet a *struktúra- és iparpolitikával* foglalkozik. A közösségi feltételrendszerből indul ki, és leírja, hogy a struktúra- és iparpolitika formálói a tagállamok maradtak, és a maastrichti, majd a nizzai szerződés sem gyarapította érdemben a közösségi jogosítványokat. A maastrichti szerződés általánosságban tiltja ugyan állami támogatás nyújtását, de a Bizottság diszkrecionális jogkörében mégis széles körben engedélyezhet állami támogatásokat. Áttérve a magyar helyzetre, Losoncz a legfontosabb problémát abban látja, hogy Magyarországnak nemcsak hosszú távú nemzeti fejlesztési stratégiája és fejlesztéspolitikája nincs, hanem konzisztens iparpolitikája és iparpolitikai stratégiája sincs, noha ez a kérdés nemzeti hatáskörben maradt. Ennek a stratégiának a hiánya még a közösségi források hatékony felszívásának is akadály a 2007 és 2013 közti időszakban. A szerző szerint a kidolgozandó iparpolitikai stratégia középpontjába – az egész könyv szellemének megfelelően – a nemzetközi versenyképesség javítását kell állítani. Ennek három fő eszköze a fizikai és – elsősorban – a szellemi tőkébe való beruházás, a hozzáadott érték növelése a minőségi versenyelőny kihasználásával, továbbá azoknak az intézményeknek és mechanizmusoknak a létrehozása, amelyek elősegíthetik a közösségi források hatékony allokációját és felhasználását.

A 3.2. fejezet a *kutatási-fejlesztési és technológiai innovációs politika* kérdéseit tárgyalja. A közös kutatásról és fejlesztésről már az Európai Szén- és Acélközösséget, valamint az Euratomot létrehozó szerződés rendelkezett, és az EK-szerződés is egyeztetési kötelezettséget írt elő a tagállamok számára, de a célok és eszközök között óriási a szakadék. A 2000 és 2006 közötti időszakban e célra a közösségi költségvetésnek csupán 0,01 százalékát fordították. A források elégtelensége határozza meg a magyar helyzetet is. A széles körben elfogadott szakvélemények szerint az ilyen kiadás a méretgazdaságossági szempontok miatt csak akkor lehet hatékony, ha eléri a GDP 1 százalékát. A magyar érték, nem sokkal ugyan, de ez alatt marad, ellentétben az EU-15 3 százalékos értékével.

A magyar helyzet másik alapvető jellemzője, hogy az országnak, az eddigi próbálkozások ellenére, nincs a közösségi jogszabályokkal és gyakorlattal összhangban álló hosszú távú kutatási-fejlesztési és technológiai innovációs stratégiája és politikája. Ez összefügg az általános gazdaságfejlesztési stratégia hiányával, a műszaki fejlesztési stratégiát ugyanis ebből kellene levezetni. A másik alapp probléma, hogy a hazai vállalkozások nagy része az innováció szempontjából inaktív. A szerző abban látja a megoldást, hogy a technológia elterjesztését kellene az ösztönzőrendszer középpontjába állítani. Szerinte tehát a gazdasági fejlettség mai magyar szintjén az adaptálást kell előnyben részesíteni az innovációval

szemben, noha ezt problematikusá teszi az, hogy innováció nélkül nehéz elterjeszteni az új technológiát. Ezért ez a javaslat – egyes dinamikusan fejlődő kis országok példáját is figyelembe véve – vitatható.

A *bérlpolitikával* foglalkozó 3.3. fejezet legfontosabb része az egyes országokon belüli méltányos bérarányok, illetve – az új tagállamok bérfelzárkóztatásával kapcsolatban – a méltányos nemzetközi bérarányok kérdése. A jövőre vonatkozóan a szerző azt emeli ki, hogy az eddigiekben a megérdemelnél sokkal kevesebb figyelmet kapott a foglalkoztatásnövelés lehetőségeinek vizsgálata, tehát hogy hosszabb távon olyan bérlpolitikára van szükség, amely a foglalkoztatást is növeli. Ezzel nem lehet eléggé egyetérteni.

A *külgazdasági politikával* foglalkozó 3.4. fejezet először röviden tárgyalja az EU közös kereskedelempolitikájának kialakulását, valamint az EU-tagjelöltekkel és a lehetséges tagjelöltekkel kapcsolatos politikáját, továbbá európai szomszédsági politikáját is, amely most már Örményországra, Azerbajdzsánra és Grúziára, valamint az összes földközi-tengeri országra is kiterjed. A szerző szerint elsődleges szempont – az egész könyv szemléletmódjának megfelelően – a nemzetközi versenyképesség javítása és ennek érdekében a magyar gazdaság nemzetközi munkamegosztásba való további bekapcsolódásának elősegítése. Ennek az ország számára megmaradt eszközei a kereskedelemfejlesztés, tehát elsősorban a magyar vállalatok információkkal való ellátása, az idegenforgalom fejlesztése – ahol a magyar gazdaságpolitika mozgásteret meglehetősen nagy –, de mindezekelőtt a működőtőke-beáramlás ösztönzése.

Ez utóbbi téren a szerző nagy lehetőségeket lát. Szerinte lehetőség van a kockázati tőke idevonzására, valamint arra, hogy Budapest regionális központtá váljon, mert már most is mind erősebb versenytársa Bécsnek. Lehetőséget lát arra is, hogy Magyarország a pénzügyi és közlekedési alközpont szerepét töltsse be. A nálunk megtelepedő külföldi vállalatokat hamarosan követik beszállítóik és versenytársaik is, tehát ez a folyamat erősíti önmagát. Az EU további bővülése növeli Magyarország lehetőségeit; a Mol és az OPT már most is regionális transznacionális szerepkör betöltésére törekszik. A közös külgazdasági politika átvétele már eddig is megnövelte Magyarország tárgyalási pozícióját, és javította a magyar áruk piacra jutásának feltételeit; ennek is a folytatódása várható. A szerző tehát kedvezően ítéli meg lehetőségeinket.

A *befektetésösztönzéssel* foglalkozó terjedelmes 3.5. fejezet eléggé eltér a könyv többi fejezetétől. A fejezet mikroökonómiai jellegű, és – a beruházók szemléletmódjából kiindulva – azt próbálja felmérni, hogy a beruházók – új zöldmezős beruházások esetén – melyik országot választják inkább, és miért.

A 3.5.1. alfejezetben közölt részletes számanyag fontos tényekre mutat rá. A termékegységre jutó *nominális munkaerőköltség* növekedése valóban Magyarországon volt a legmagasabb, a *munkaerő reálköltségének* növekedése viszont már Csehországban. A magyar átlagos havi bruttó bérek gyakorlatilag azonosak a csehországgal, és alig érik el a szlovén szint felét. A munkabérek terhelő *járulékok* Csehországban és Szlovákiában (!) százalékos értelemben nagyobbak, mint Magyarországon, a szlovén százalékos szint pedig csak árnyalatnyival kisebb a magyarnál, noha ott a bérek közel kétszer akkora. Az szja, valamint a munkavállalói és munkaadói tb-járulék a munkaerőköltség százalékában Belgiumban Németországban, Svédországban és Franciaországban magasabb, Olaszországban pedig ugyanakkora, mint Magyarországon. Ehhez hozzáfűzhetjük, hogy ezek az értékek sok mindent cáfolnak a közkeletű hazai állításokból. A sikeres Írország adó- és járulékszintje valóban a legalacsonyabb, a nem kevésbé sikeres skandináv értékek viszont a legmagasabbak között vannak, a siker tehát nem az alacsony bérjárulék következménye.

Nagyon fontos a *nemzetközi adóversennyel és adóharmonizációval* foglalkozó 3.5.2. alfejezet. A szerző szerint két egymással szembenálló nézet különböztethető meg. Az egyik az egységesítést tűzi ki célul, a másik differenciált megközelítést javasol, és meg-

elégzik a tagországok közötti együttműködéssel, az adópolitikai koordinációval. Van olyan elméletek is, amelyek szerint nincs is szükség adóharmonizációra. A szerző részletes számanyag közlése után arra a következtetésre jut, hogy semmi sem indokolja, hogy a társasági nyereségadó kulcsát az EU-ban megszokott szintre emeljük, és ezzel lemondjunk erről a versenyelőnyről. Ez a fejezet azzal a következtetéssel zárul, hogy a külföldi működőtőke-befektetések magyarországi jogi és gazdaságpolitikai keretei kialakultak, összhangban vannak a közösségi jogszabályokkal, és ezért nemigen van mód olyan ösztönzők bevezetésére, amelyek ugrásszerű változást hozhatnának a működőtőke beáramlásában.

A könyv 4. része a mai gazdaságpolitika legvitatottabb elemével, a *pénzügyi politikával* foglalkozik. E rész részletekbe menő ismertetése szinte lehetetlen, és a recenzens a könyv e részének alapos áttanulmányozását javasolja az olvasónak.

A 4.1. fejezet a *Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) tagság előnyeit, hátrányait és kockázatait* tárgyalja. Azzal a szinte megdöbbentő kijelentéssel indít, hogy az alkotmány-szerződés francia és holland elutasítása a GMU jövőjét is érintheti, mert nem tételezhető fel, hogy például az NSZK vagy Hollandia örökre elkötelezi magát a monetáris unió mellett, tudván, hogy a közös monetáris politika nincs összhangban gazdaságuk sajátosságaival. Ami Magyarországot illeti, első megközelítésben nem sürgető a GMU-csatlakozás. Az ezzel járó előnyök részletes és számszerű elemzése után a szerző azt a kritikus fontosságú összefüggést írja le, hogy a GMU-tagországokban nagyobb a termelékenység javítására irányuló nyomás, mint a kívülállókban, ennek eszköze a munkaerővel való racionális gazdálkodás, ez létszámcsökkentéssel jár, ami pedig munkanélküliséget okoz, és így növeli a költségvetési kiadásokat, a deficit mértékének viszont határt szab a stabilitási és növekedési paktum (SNP). A magyar foglalkoztatási és költségvetési helyzetre való tekintettel nem lehet csodálkozni azon, hogy a szerző e fejezetet azzal zárja le, hogy az euró túlzottan korai bevezetése hátráltathatja a gazdasági konvergencia – reálkonvergencia – folyamatát.

A *monetáris politikával* foglalkozó terjedelmes 4.2. fejezet 4.2.1. alfejezete az SNP által meghatározott és közismert államháztartási konvergenciakritériumokat ismerteti. Ezt az új megállapításokat nem tartalmazó leírást a 4.2.2. alfejezetben a *feszültségforrások és megoldási lehetőségek* részletes, újszerű és figyelemreméltó elemzése követi. Az elemzés abból indul ki, hogy az elsődleges cél az árstabilitás, és az az alapvető feltevés, hogy elsősorban a költségvetési deficit táplálja az inflációt, a deficit mértékére megállapított szigorú korlátok viszont már a fiskális politika alkalmazásának lehetőségét is megfosztják a tagállamokat. Ezeket a korlátokat azonban a jelenleginél kedvezőbb általános gazdasági körülmények feltételezésével alakították ki, és ezek teljesítése a mai tényleges körülmények között a feltételezettnél nagyobb terhet ró a tagállamokra. A feltételek kialakítása során emellett nem vették figyelembe, hogy ezek betartása esetén az államadósság idővel nullára csökken, ami – a generációk közti jövedelemelosztás szempontjai miatt – nem tekinthető optimálisnak. E kritériumok teljesítése a Balassa–Samuelson-hatás miatt különösen nehéz a felzárkózó országokban. E problémák és javaslatok ismertetését az *SNP módosítási lehetőségeinek* tárgyalása követi a 4.2.3. alfejezetben. Ez azzal az egyáltalán nem meglepő megállapítással kezdődik, hogy az alapok megváltoztatáshoz újra kellene írni a nizzai szerződést és a ratifikálásra váró alkotmány-szerződést, az ezzel kapcsolatos – beláthatatlan – vitákat azonban senki sem vállalja. Ezért olyan intézkedésekhez folyamodnak, mint a magánnyugdíjpénztárak elszámolási rendjének módosítása, ami egyes nagy tagországok számára megkönnyíti a kritériumok formális teljesítését.

A 4.2.4. alfejezet a *kérdés magyar vonatkozásaival* foglalkozik, és a részletesen tárgyalja az ezzel kapcsolatos rendkívül súlyos nehézségeket. Ezt az alfejezetet is feltétlenül

el kell olvasniuk az érdeklődőknek, mert kielégítő pontosságú kivonatos ismertetésére nincs lehetőség. Az elemzés azzal az ismét egyáltalán nem meglepő kijelentéssel kezdődik, hogy – az előbb tárgyalt nehézségek és bizonytalanságok ellenére – a GMU-csatlakozás érdekében „Magyarországnak törekednie kell a hatályos előírások teljesítésére”. A kormány bírálhatja ugyan az stabilitási és növekedési paktumot „... mert méltánytalan, ugyanis sok tekintetben olyan feltételeket támaszt az új EU-tagokkal szemben, amelyeket sok régi tagállam sem tudott teljesíteni, ez azonban nem ok a feltételek teljesítése alóli kibúvárra, a formális megfelelésre (például »kreatív könyveléssel«)”. Nem indokolt azzal sem számolni, hogy Magyarország GMU-csatlakozásáig mélyreható változások lesznek a stabilitási és növekedési paktumban. „Az sem reális feltételezés, hogy a gyors gazdasági növekedés megoldja a GDP-arányos államháztartási deficit és államadósság problémáját.” (202. o.). E bevezetést a konvergenciaprogrammal kapcsolatos eddigi események és tapasztalatok áttekintése követi, és a könyv ezután tér rá a problémákra, a *fiskális politika mozgásterének* az ismertetésére. Egyrészt a társfinanszírozás és a közösségi érdekek érvényesítésének kötelezettsége miatt a strukturális alapok és a kohéziós alap forrásainak bevonása pótlólagos államháztartási kiadásokat generál, és ezáltal növeli a deficitet. Másrészt ezeknek a beruházásoknak folyó működtetési költségeik is vannak, a közösségi források azonban csak a beruházási költségekhez járulnak hozzá, és ezért minden beruházási célokat szolgáló pénzügyi transzfer újabb költségvetési terheket indukál. Emellett a közösségiforrás-transzfer nemcsak a kiadásokat növeli, hanem bevételeket sem generál, vagy ha igen, nem megfelelő mértékben. Ezért az EU-tagsággal kapcsolatos pótlólagos kiadások a GDP 2-2,5 százalékára rúgnak.

Mindezek folytán *Magyarországon* – összességében – a GDP 7-8 százalékát, valamivel nagyvonalúbb becsléssel 9-10 százalékát elérő felhalmozási kiadási szint mellett lehet szó a fejlett országok mögötti felzárkózásról, ami két-háromszorosa – valójában háromszorosa – a maastrichti szerződésben engedélyezett 3 százalékos GDP-arányos államháztartási deficitnek. Kiegészítve a szerző érvelését, ha ehhez hozzávesszük a hiány jelenlegi mértékét, akkor a maastrichti követelmények teljesítése a folyó költségvetési kiadások olyan mértékű csökkentését kívánja meg, amely egyrészt teljesíthetetlen, másrészt beláthatatlan társadalmi és politika következményekkel jár, harmadrészt pedig elkerülhetetlenül akadályozza a reálkonvergenciát. A maastrichti szerződés költségvetési kritériuma ezért túl szigorú a gazdasági fejlettség közepes szintjén álló országok, így Magyarország számára, mert a GDP 3 százalékánál több állami beruházásra van szükség a tágan értelmezett infrastruktúra felzárkóztatásához.

A könyv ennek ellenére azzal az összefoglaló megjegyzéssel zárja ezt a fejezetet, hogy a maastrichti szerződésben rögzített államháztartási kritériumok és a stabilitási és növekedési paktum rendelkezései külső adottságok Magyarország számára, függetlenül arról, hogy működésük mennyire diszfunkcionális. Magyarországnak tehát, a leirtaktól függetlenül, a jelenleg érvényes feltételek figyelembevételével kell felkészülnie a fiskális kritérium teljesítésére. Ennek ellenére az a valószínű, hogy Magyarország, hagyományos eszközökkel, nem lesz képes 2009-ig és fenntartható módon teljesíteni a maastrichti szerződésben előírt költségvetési konvergenciakövetelményt.

Az ezt követő 4.3. fejezet a *monetáris politika* kérdéseit tekinti át. Az adott feltételek rendszer ismertetése során azt a figyelemreméltó megállapítást teszi, hogy igen sok jel arra mutat, hogy az Európai Központi Bank (EKB) a függetlenséget az elsődleges jogforrások szellemétől eltérően értelmezi, és nem törekszik a más közösségi intézményekre jellemző intenzitású párbeszédre és együttműködésre. A GMU-val összefüggő közvetlen következtetés az, hogy a monetáris unió bevezetésére való felkészülés óta a tagországok többségében, főleg ott, ahol alacsony az infláció, a tényleges GDP-dinamika a lehetségesnél alacsonyabb, és ebben szerepe lehetett az EKB monetáris politikájának is. Ma-

gyarország tehát olyan regionális integrációs csoportosuláshoz csatlakozik, amelynek gazdasága önmagában véve is lassan, az elméletileg lehetségesnél is lassabban növekszik. A fejezet egyik legfontosabb következtetése, hogy Magyarországnak nem célszerű éltanulóvá válni az inflációcsökkentés terén. Az erős forint ugyanis kedvezőtlenül érintheti a reálkonvergenciát, azon belül is a gazdasági növekedés ütemét, legalábbis rövid távon. A gyorsabb infláció mögött gyors ütemű gazdasági-szerkezeti modernizáció is meghúzódhat. Elegendő és célszerű az inflációs konvergenciakritérium felső határértékét teljesíteni.

Az *árfolyamrendszerrel és árfolyam-politikával* foglalkozó 4.4. fejezetnek a közösségi feltételrendszerrel foglalkozó első részéből azt a megállapítást érdemes kiemelni, hogy az ERM-2 szabályrendszer alkalmazásának nincs közgazdasági tartalma. Mi több, megalapozottnak látszik az a kritika, hogy lehetővé teszi, sőt, akár táplálja a spekulációt. Ebből a magyar árfolyam-politikát illetően első megközelítésben az következik, hogy nem célszerű siettetni az ERM-2 rendszerbe, illetve a GMU-ba való belépést. Ugyanakkor igaz, hogy a „megfelelő” saját monetáris és fiskális politikával szembeni követelmények pontosan megfelelnek a GMU-ba való belépés követelményeinek. Mindezek folytán a különféle EU-fórumokon célszerű az ERM-2 árfolyamrendszer eltörléséért lobbizni.

A pénzügyi politikával foglalkozó részt a jelenlegi szabályozás belső ellentmondásainak elemzése zárja le. E rész végén a szerző az *időkonzisztencia* jelenségével foglalkozik. Ennek értelmében a racionális politikusok rövid távon gondolkoznak, és ezért döntéseik akár nem is lehetnek helyesek a hosszú távon optimális gazdaságpolitika szempontjából. Losoncz így állást foglal az erős garanciák, az intézményi függetlenség, a költségvetési szabályok, az egyéb törvényerejű elkötelezettségek mellett. E felfogás esetleges bírálata túlmegy ennek a recenzióknak a keretein, és ezért csak arra mutatok rá, hogy az intézményi függetlenség pártolása nem egyeztethető össze teljes mértékben azal, hogy a szerző kifogásolta: az EKB nem kooperatív a többi európai intézménnyel.

A könyvet lezáró rövid 5. fejezet szerint a magyar gazdaságpolitikának *három*, egymással szorosan összefüggő *kihívással* kell szembenéznie. Le kellett mondania a rendelkezésre álló eszköztár nem piacokonform elemeiről, mégha ezek hatásosnak, sikeresnek, a gazdasági felzárkózás ösztönzésében eredményesnek bizonyultak is. Ezzel szorosan összefügg, hogy az EU-tagság minőségileg változtatta meg a magyar gazdaságpolitika feltételrendszerét, módosította autonómiáját. Végül, ami talán a legfontosabb, az országnak piacgazdasági körülmények között kell megoldania a fejlett országokhoz való felzárkózás feladatát. Ez a hármas kihívás felértékeli a gazdaságpolitika szerepét. A gazdaságpolitika minősége egyre fontosabb versenyképességi tényező. Döntővé válik a megfelelő gazdaságpolitikai stratégia kidolgozása és alkalmazása. Ez a könyv nyilván ennek a feladatnak a megoldásához kívánt hozzájárulni.

A szerző *elérte a maga elé tűzött célt*, ez a munka nélkülözhetetlen eleme az irodalomnak, és fontos hozzájárulás lehet a magyar gazdaságpolitika minőségének javításához. Áttekinti az egész problémakört, ennek minden fontosabb szegmensét, és konkrét javaslatot terjeszt elő minden területen. Itt most – néhány megjegyzéstől eltekintve – nincs alkalom arra, hogy vitassuk a könyvben leírtakat. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy minden részlet tökéletes és semmi sem vitatható, hanem azt, hogy mind az elemzés, mind az ajánlások részleteinek megvitatása már túlmegy e recenzió keretein.

Kelt-e ez a mű, a leírtak ellenére, némi *hiányérzetet*? A legteljesebb elismerés ismételt hangoztatása ellenére igen, ha a társadalmak felemelkedését és hanyatlását, elsősorban Mancur Olson, Douglass North, Joseph Stiglitz és rajtuk kívül sok más szerző szemléletének megfelelően, *nem csupán gazdasági, hanem társadalmi és politikai folyamatnak* tekintjük. A felemelkedésnek társadalmi és politikai előfeltételei vannak, és a hanyatlás oka elsősorban politikai, kormányzati kudarc. Ez a szempont nem csupán a korszerű

fejlődésméletben, hanem már a neoklasszikus szellemű elemzésben is megjelenik. Ez a szélesebb látókör nem található meg e könyvben, nyilván a szerző szándékainak megfelelően, de enélkül nem lehet teljes sem a helyzet elemzése, sem a javaslatok kidolgozása.

Ezt a *szélesebb szemléletmódot* a jelenlegi magyar helyzet is elkerülhetetlenné teszi. A magyar társadalomban sokan érzik úgy, hogy valahol utat tévesztettünk, mindent újra kell gondolnunk és át kell rendeznünk. Ez vonatkozik EU-csatlakozásunk egészére is, függetlenül attól, hogy ez – amint ezt a könyv vitathatatlanul helyesen írja le – történelmi szükségszerűség. Ennek ellenére úgy látszik, hogy az ebben a könyvben – gyakorlatilag tökéletesen – tárgyalt konkrét kérdéseken túlmenően van egy sokkal alapvetőbb kérdés: problémáink csak a társadalmi és politikai alkalmazkodóképesség hiányával, *társadalmi, politika és kormányzati kudarccal* magyarázhatók. Ez a nézőpont nem, vagy legfeljebb néhány szerény utalás formájában jelenik meg a könyvben.

Fölmerül az a kérdés is, hogy van-e *választási lehetősége, döntési lehetősége* akár az EU-nak, akár az országnak. A könyv szelleméből az következik, hogy tulajdonképpen nincs. A szerző pontosan leírja az unió súlyos problémáit, így azt, hogy a jelenlegi intézményrendszer mellett a tényleges fejlődés nem éri el lehetőségei határát. Ezt félreérthetetlenül bizonyítják a tények: Európa Észak-Amerikával, valamint Dél- és Kelet-Ázsiával szembeni súlyvesztése. A könyv pontosan leírja azt is, hogy a kritériumrendszer nem felel meg az újonnan csatlakozott országok jogos igényeinek, sőt az EU-15 vagy akár az eredeti EU-6 tagjai jó vagy akár nagy része igényeinek sem. A feltételek megváltoztatásának kérdését a döntéshozatali eljárás bonyolultsága miatt mégsem meri felvetni senki. North viszont azt tanítja, és ezt a tételt történelmi példák hosszú sora igazolja, hogy ha egy közösség – és így az EU – nem képes megvalósítani az intézményi rendszer elkerülhetetlenül szükséges megváltoztatását, akkor a hanyatlás is elkerülhetetlen. Mindezek a szempontok semmit sem vonnak le a könyv értékéből, de rámutatnak a további munka szemléletének feltétlenül szükséges kiszélesítésére.

Szakolczai György